

BUDAY ÁRPÁD A SZEGEDI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM DIÁKJÓLÉTI ÉS DIÁKVÉDŐ IRODÁJA ÉLÉN

OSVÁTH ZSOLT

Buday Árpád (Marosgezse, 1879. január 17. – Szeged, 1937. április 7.). A kolozsvári egyetem magántanára (1911–1917), c. ny. rk. tanára (1917–1918), az Egyetemi Diákasztal és Diákotthon Felügyelő Bizottságának titkára (1904–1919). Magyarországra áttelepülve (1924-től) a Kolozsvárról Szegedre menekült egyetemen ny. r. tanára (1924–1937); közben a bölcsészkar dékánja (1931/1932. tanév), pro-dékánja (1932/1933. tanév). Az 1931/1932. tanévben – a nagy gazdasági világválság kirobbanását követő években – lett a szegedi egyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának elnöke. A tanulmány igyekszik felvázolni „a diákvédő professzor” portréját.

Kulcsszavak: *Buday Árpád, Egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Iroda, gazdasági világválság, Kolozsvár, Szeged*

Keywords: *Árpád Buday, University Students' Welfare and Protection Office, Great Depression, Cluj, Szeged*

Bevezetés. Út az egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Iroda éléig

Buday Árpád ötvenkét esztendő, már hét éve szegedi lakos, amikor 1931 júliusában a szegedi M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem tanácsa a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnökévé választotta. Ekkor huszonhat éve boldog házas, négy gyermek szerető édesapja. Közülük másodszülött fia, Kálmán még édesapja életében elhunyt. Ezt a tragédiát a gyászoló apa nagy teherként hordozta, és a fájdalom gyorsította betegsége súlyosbodását, így közvetve egyik oka lett Buday professzor korai halálának.¹

Buday Árpádnak a szegedi Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnöki tisztéig vezető életútjából csupán azokat a mozzanatokat emelem ki, amelyek megítélésem szerint befolyásoló szerepet játszottak az Egyetemi Tanács azon döntésében, hogy az 1931/1932. tanévtől éppen Buday Árpádot, a régészet egyetemi ny. r. tanárát, az egyetem Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Karának hivatalban lévő dékánját tartsák a legalkalmasabbnak ennek a tisztségének a betöltésére.

A professzor 1937. április 7-én hunyt el. A halála utáni napon megjelenő helyi napilap, a *Délmagyarország* nekrológiájában így méltatja: „Szegény diák volt, a jóléti intézményektől sok jóságot és szeretetet igyekezett visszaadni az ifjúságnak.”² Buday Árpádot erre a „szeretet-visszaadásra,” úgy vélem, nemcsak a jóléti intézmények iránti hála, hanem református keresztény hitéből fakadó meggyőződése is vezette.

A szegedi egyetemi diákjóléti intézmények nevében Budayt búcsúztató Berecz János orvosprofesszor temetési búcsúbeszédét így kezdte: „Buday Árpád nem volt homo novus a diákjóléti intézmények labirintusában.”³

Miért mondhatta ezt Berecz professzor? Azért, mert Buday Árpád az eredetileg kolozsvári székhellyel alapított és, amint az közismert, 1919-ig itt is működött M. Kir. Ferencz József Tudományegyetemen kilenc esztendőn (1910–1919) át látta el – az első egyetemi diákjóléti szervezeti egység – az Egyetemi Diákasztal (Mensa Academica) felügyelő bizottságának titkári feladatait.

¹ Erről lásd Fári 2015, 200.

² DÉLMAGYARORSZÁG 1937a, 2.

³ DÉLMAGYARORSZÁG 1937b, 5.

Az 1919 és 1944 között Szegeden tevékenykedő diákegyesületek működésére vonatkozó forrásokat kötetbe szerkesztő levéltáros munkatársaim, Vajda Tamás és Kiss Róbert Károly a történész szemszögéből úgy értékelik Budayt, mint aki: „...híres volt szociális érzékenységről...”⁴

A mindenki által ismert személyes indítékokból táplálkozó emberszeretet, a diákjóléti intézmények vezetésében szerzett gyakorlat és a szociális érzékenység – ennek a három elemnek az együttese tette alkalmassá Buday Árpádot a diákjóléti iroda elnöki tisztének ellátására.

Mielőtt bemutatnám, mit tett Buday Árpád a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnökeként, fontosnak tartom számba venni azokat a forrásokat, amelyek alapján – mai ismereteink szerint – a diákjóléti iroda és Buday professzor diákvédő tevékenysége megrajzolható, illetve kitérek arra, hogyan épült fel és működött az a diákjóléti szervezet, amelynek öt tanéven át (1931/1932–1935/1936) az élén állt.

Források a szegedi egyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának történetéhez és Buday Árpád diákvédő tevékenységének vizsgálatához

A szegedi egyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodája történetének és egyúttal Buday Árpád diákvédő tevékenységének tanulmányozásához a legfontosabb forrásanyag a Diákjóléti és Diákvédő Iroda és a szegény sorsú egyetemisták étkeztetését végző diákjóléti szervezet, az Egyetemi Diákasztal, hivatalos nevén a Mensa Academica (Publica) együttesen nyomtatásban tanévente kiadott jelentéseinek sorozata.

Mivel közvetlen primer forrásanyag – az iroda iratai – nem maradt fenn,⁵ így ez a jellegét tekintve szekunder forrásanyag adja az elsődleges dokumentumanyagot a téma tudományos igényű feldolgozásához. Hasonlóan alapforrása a téma tanulmányozásának – az ugyancsak nyomtatásban közzétett – M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának szervezeti szabályzata.⁶ Fontos forrásunk továbbá a már hivatkozott, Kiss Róbert Károly és Vajda Tamás által összeállított, a diákegyesületek működésére vonatkozó forráskiadvány.

A szegedi diákvédelemben meghatározó két egyéniség Szandtner Pál és maga Buday Árpád megőrződött személyi iratai között is több, az iroda működésének egyes részleteit megvilágító irat található.⁷

Az iroda, illetve az egyetemen folyt diákjóléti tevékenység mindmáig egyetlen teljességre törekvő összefoglalója Rudai Dezső tanulmánya.⁸

Buday Árpád diákvédő munkásságát, annak kortársi megítélését és személyes indítékait kiválóan jelzik a már szintén említett, a *Délmagyarországban* közzétett temetési beszédek, illetve a temetről tudósító cikk.

A szegedi egyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodája az alapítástól Buday Árpád elnöki időszakának kezdetéig

„1923-ban Szandtner Pál egyetemi tanár kezdeményezésére és vezetése mellett megalakult az első 'Egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Iroda,' melynek célja és feladata a hathatós diákvédelem és támogatás intézményes megszervezése, a segítség állandó megteremtése és az adott segélyek ellenőrzése” – írja fentebb említett tanulmányában Rudai Dezső.⁹

Az iroda fentebb már említett szervezeti szabályzatának 1. pontjában pedig ez áll: „Az egyetem Tanácsa az egyetemi ifjúság jelenlegi igen súlyos anyagi helyzetében különösen is átérezve annak igazságát, hogy a tanuló ifjúságtól megfelelő tanulmányi eredmények csakis az esetben várhatók, ha az egyébként tehetséges, de szegénysorsú ifjak, közöttük elsősorban a megszállott területekről hozzáink jövőik, az anyagi gondoktól mennél nagyobb mértékben függetleníttetnek s ha úgy ezek, mint általában az egész egyetemi ifjúság erkölcsileg is kellő gondozásban, támogatásban és védelemben részesíttetnek, – elhatározza, hogy az egyetem kebelében 'Diákjóléti és Diákvédő Irodát' szervez.”¹⁰

⁴ KISS-VAJDA 2012, 83.

⁵ A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára fond- és állagjegyzékében a szegedi M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem fondjai közt nem található meg fondképzőként az egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Iroda. Lásd MNL CSML Fond- és állagjegyzék.

⁶ SZABÁLYZAT 1926.

⁷ Szandtner Pál irathagyatékát az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltára őrzi (ELTEL 427), Buday Árpád hasonló hagyatéka a MNM Régészeti Adattárában található (MNM RAHA 2003. 146./XX).

⁸ RUDAI 1941.

⁹ RUDAI 1941, 275.

¹⁰ SZABÁLYZAT 1926, 161.

Szandtner professzor, az iroda fentebb említett alapító elnöke, az intézmény működésének első évéről (1923. július 1. – 1924. június 30.) írt jelentésében¹¹ az önálló diákjóléti szervezet létrehozásának szükségességét indokolva, árnyaltabban fogalmaz. Hangsúlyozza a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Kolozsvár–Szeged jogfolytonosságát, és utal a világháborús veszteségekre is: „Mikor a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem, Magyarország területének a háborút követő megcsonkíttatása következtében, ősi otthonát Kolozsvárt elhagyni kényszerült s 1921-ben Szegeden telepedett meg, a maga elvesztett tudományos intézeteinek újra szervezésével párhuzamban s híven hagyományaihoz az egyetemi ifjúság erkölcsi és anyagi érdekeiről is törekedett intézményesen gondoskodni.”¹² Az említett szervezeti szabályzat a szegedi iroda feladatait az alábbiakban határozza meg: „... feladata leendő egyrészt az egyetem kebelébe tartozó ifjúság erkölcsi gondozása és védelme, másrészt a tehetséges és szorgalmas, de szegény sorsú egyetemi ifjaknak, közöttük a megszállott területekről jövőeknek különösen is: anyagi támogatása.”¹³

A már említett elsőéves működési jelentésben bővebben ugyan, de hasonlóan ír Szandtner Pál: „...az egyetem Tanácsa különösen is átértve annak igazságát, hogy a főiskolai ifjúságtól megfelelő tanulmányi eredmények csakis az esetben várhatók, ha a tehetséges, de szegény sorsú ifjak a megélhetés gondjaitól mennél nagyobb fokban függetleníttetnek s ha az egyetem hallgatói erkölcsileg is mennél hatékonyabb gondozásban és támogatásban részesülnek, – mind e feladatok intézményes szolgálatára, az egyetem kebelében, külön Diákjóléti és Diákvédő Irodát szervezett.”¹⁴

A fentiekből világosan kirajzolódik az iroda kettős – diákvédelmi és diákjóléti – feladatköre. Az iroda mint „...diákvédő intézmény [...] főként az egyetemi ifjúság erkölcsi és tanulmányi érdekeinek gondozását tekintette hivatásául...” – olvashatjuk Szandtner Pál idézett jelentésben.¹⁴

Diákvédő feladata keretében az iroda, amint arról szervezeti szabályzata rendelkezik, „...az egyetem összes hallgatóit erkölcsi és tanulmányi szempontokból nyilvántartja...”, továbbá „...alkalmasan kiválasztott társadalmi szervei útján, főleg amikor az egyetem székhelyétől távol élő szülők gyermekeiről van szó, gondozásba veszi...”¹⁵

Ez a gondozás jelenti – írja ugyancsak Szandtner Pál – nemcsak az egyetem hallgatóinak erkölcsi védelmét, hanem azt is, hogy az irodának, a professzor szavával élve, hivatásává kell váljon, hogy a hallgatóknak „...támogatást igénylő és érdemlő minden ügyükben, segítségül legyen s hogy nekik tanulmányaikban, valamint tanulmányi kedvezményeik és jövő elhelyezkedésük kérdéseiben célszerű felvilágosításokat s tanácsokat adjon.”¹⁶

Ezeket túl – áll a szabályzatban – diákvédő irodaként „...az egyetem hallgatóinak erkölcsi védelmet vagy támogatást igénylő ügyeikben rendelkezésükre áll, nekik tanulmányaik és netáni tanulmányi kedvezményeik tekintetében célszerű felvilágosításokat és tanácsokat ad...”¹⁷ Diákjóléti szervként az iroda: „...elsősorban a szegény sorsú és jó előmenetelű egyetemi hallgatók nehéz anyagi helyzetét igyekezett az anyagi terhek különféle vonatkozásaiban enyhíteni” – írja Szandtner professzor.¹⁸

Az iroda diákvédő feladatkörében – olvashatjuk a további, a már hivatkozott szervezeti szabályzatba foglalt előírásokat – gondoskodni köteles arról is, hogy „...azok az ifjak, kik az egyetem kötelékébe lépni óhajtanak, az egyetemi tanulmányokról általában s az őket egyetemi tanulmányaik szempontjából érdekelhető helyi viszonyokról (lakásügy, élelmezés, tankönyvkérdés, diákjóléti intézmények stb.) kellő időben mennél alaposabban tájékozódhassanak.”¹⁹

Az iroda: „...mint diákjóléti intézmény, az egyetem hallgatóit és az egyetemre jövő ifjakat anyagi helyzetük szempontjából nyilvántartásba veszi...” – áll a szabályzatban. A Diákjóléti és Diákvédő Iroda szervezeti szabályzatának rendelkezése szerint diákjóléti szervezeti egységként ugyancsak feladata számontartani: „...a már meglevő diákjóléti intézményeket s ezek anyagi teljesítőképességét...”²⁰

Ezenkívül azt is kimondta a szabályzat, hogy az iroda kötelessége: „...a különféle diákjóléti intézmények révén nyerhető kedvezmények felől az egyetemi ifjúságot rendszeresen és állandóan...” tájé-

¹¹ JELENTÉS 1924.

¹² JELENTÉS 1924, 1.

¹³ JELENTÉS 1924, 1.

¹⁴ JELENTÉS 1924, 2.

¹⁵ SZABÁLYZAT 1926, 161.

¹⁶ JELENTÉS 1924, 3.

¹⁷ SZABÁLYZAT 1926, 162.

¹⁸ JELENTÉS 1924, 4.

¹⁹ SZABÁLYZAT 1926, 162.

²⁰ SZABÁLYZAT 1926, 162.

koztatni. A szabályzat ugyanakkor javaslattevési kötelezettséget is előírt az iroda számára, amely „... a diákjóléti intézmények vezetőségének a szegény sorsú ifjak támogatására [...] javaslatokat tesz.”²¹ Az iroda nemcsak a nélkülözhető egyetemisták támogatására tehetett javaslatot, hiszen szervezeti szabályzata felhatalmazta arra is, hogy az egyes diákjóléti intézmények „...anyagi teljesítőképességének fokozására...” javaslatokat tegyen. Sőt, feladatává tette a szabályzat, hogy „...lehetőséghez képest s az eddigi diákjóléti intézmények anyagi forrásainak érintése nélkül új diákjóléti intézményeket...” létesíthessen. Ezeken az irodának törekednie kellett „...a szegény sorsú egyetemi ifjak segélyezésére újabb forrásokat megnyitni, újabb eszközöket összehozni...” Közvetítő szerepet is betölthetett ezekben a forrásoknak a diáksegélyezésbe történő bevonására, és jogában állt „...a közvetítésével összehozott vagy egyébként intézkedése alá utalandó anyagi segélyeszközök igazságos, méltányos és célszerű felhasználásáról...” a saját hatáskörében döntést hozni.²²

A fentebb leírtak, nevezetesen, hogy a Diákjóléti és Diákvédő Iroda beleszólhatott gazdaságossági szempontból a diákjóléti intézmények működésébe, és jogában állt – még ha a diákjóléti célokra elkülönített anyagi források érintetlenül hagyásával is – újabb diákjóléti intézményeket létrehozni, arra engednek következtetni, hogy a szegedi M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodája az egyetem diákjóléti „csúciszerveként” működött. Ezt erősíti a fentebb idézett utolsó szabályzati rendelkezés, amely biztosította az iroda számára a döntési önállóságot az egyetemisták szociális támogatására fordítandó „...anyagi segélyeszközök igazságos, méltányos és célszerű...”²³ felhasználása tárgyában.

Az iroda első évéről készített, már többször idézett Szandtner-féle jelentés beszámol arról, hogy már a Diákjóléti és Diákvédő Iroda felállítása előtt is hozott létre az egyetem diákjóléti célú intézményeket. Konkrétan csak a fentebb már említett Egyetemi Diákasztalt (Mensa Academica) nevezi meg Szandtner professzor, de utal diákszallások létesítésére („...internátusok létesültek...”)²⁴ is. Ugyancsak a jelentésben olvasható, hogy az Egyetemi Diákasztal és az internátusok létrehozásához az egyetem segítőtársakat talált, részben kulturális egyesületeket, ebből kettőt, a DMKE-t²⁵ és a Népies Irodalmi Társaságot²⁶ néven is nevezi, részben pedig a „helyi társadalom” összefoglaló névvel megjelölt támogatói kört. Ebbe a körbe igen sok személy, illetve egyházi és világi szervezet, egyesület tartozott.

Következzék – a teljesség igénye nélkül – néhány példa: az egyetem professzorai (Farkas Béla, Imre Sándor, Jankovich László stb.), Várnay Dezső, a Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. vezérigazgatója, Buday Árpád felesége vagy Nyitray Tibor, a szegedi tudományegyetem matematika szakos hallgatója.

A helyi társadalmat olyan illusztris szervezetek és egyesületek képviselték, mint a már említett DMKE, a Szeged Belvárosi Római Katolikus Egyházközség, a Délvidéki Otthon, valamint a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár. A támogatók között találjuk a Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesületét is.

A Diákjóléti és Diákvédő Iroda fentebb felvázolt igen összetett és széles körű feladatainak eredményes teljesítéséért háromszintű szervezet felelt. Az iroda szervezeti szabályzatának rendelkezése szerint: „Az iroda szervei részben kebelbeliek s hivataliak, részben külsők s társadalmiak. Kebelbeli szervei: az iroda elnöke és titkára...”²⁷ Egy későbbi helyen említi a szabályzat, hogy az említetteken túl egy egyetemi altiszt is az iroda személyi állományába tartozik. Őt erre a szolgálatra az iroda elnökének javaslatára „...az egyetem Rectora [...] az egyetem altisztjeinek létszámából” rendeli ki.²⁸ Azaz az iroda teljes hivatali apparátusa összesen három főből állt. Ők ezekért a „...rendkívüli munkálataiért...” díjazásban részesültek, amelyet részükre az Egyetemi Tanács utalt ki.²⁹

²¹ SZABÁLYZAT 1926, 162.

²² SZABÁLYZAT 1926, 162–163.

²³ SZABÁLYZAT 1926, 162–163.

²⁴ JELENTÉS 1924, 1.

²⁵ Az 1903-ban alapított Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület (DMKE) célja a magyar nyelvű kultúra ápolása volt a soknemzetiségű régióban. Alapításában Szeged városa is részt vett és a belváros peremi területen, az ún. Sina-telken területet biztosított az egyesület székházának. Makó és Arad után Szeged volt a harmadik város, ahol a DMKE székházat épített. A három létesítmény közül a szegedi volt a legnagyobb (SZÉCHENYI 1942).

²⁶ A Népies Irodalmi Társaság, Budapest, [1919] 1920 és 1944 között működött. Budapest román megszállása idején Bocskai Szövetség néven alakított titkos szervezet, melyet 1920-ban Népies Irodalmi Társaság néven jegyeztettek be. Székhelyén (Budapest, Vilmos császár u. 55.) erdélyi fiatalok számára 1920–1944 között kollégiumot tartott főtt. Magánadományokból segélyezte a Budapesten tanuló egyetemi és főiskolai hallgatókat (MKL).

²⁷ SZABÁLYZAT 1926, 163.

²⁸ SZABÁLYZAT 1926, 163.

²⁹ SZABÁLYZAT 1926, 165.

A „kebelbeli s hivatali” szervek munkáját segítették – a szabályzatban foglaltak szerint – a „külső s társadalmi” szervek. Ez első olvasatra igen általános és igen szűkszavú megjelölés. A szabályzat némileg bővebben, de még mindig általánosítva kifejti, mi értendő „külső s társadalmi” szervek alatt. Ezek az „...arra felkérendő és vállalkozó úrak és hölgyek sorából alakítandó egyes bizottságok s az egyetemi ifjúsági egyesületek képviselteinek bevonásával alakítandó ifjúsági bizottságok.”³⁰ Ennél bővebben a „külső s társadalmi” szervekről nem szól a szabályzat. Mindössze annyit szögez még le velük kapcsolatban, hogy: „Az iroda társadalmi szervei, részint egy kezdeményező, részint egy végrehajtó bizottságba tömörítve [...] látják el teendőiket.”³¹ Az azonban a társadalmi, valamint a „vállalkozó úrak és hölgyek” megnevezésekből egyértelmű, hogy az iroda „kebelbeli s hivatali” szerveit segítő önkénteseket érti alatta.

Azt, hogy milyen sikerrel végezte az iroda diákvédő és diákjóléti szolgálatát, igazolja egy, Devich Andor 1986-as szegedi egyetemtörténeti művéből vett igen sommás és visszafogott dicséret: „1924-ben a Diákvédő és Diákjóléti Iroda a jó szervezés folytán a hallgatóság támogatása szép eredményeket ért el.”³² Néhány oldallal később pedig ezt olvashatjuk: „A Diákvédő és Diákjóléti Iroda a húszas és harmincas években többé-kevésbé teljesítette feladatát.” Az idézetben szereplő „többé-kevésbé teljesítette feladatát” megjegyzést épp a Diákjóléti és Diákvédő Iroda működéséről tanévenként kiadott jelentéseinek tükrében pontatlannak tartom. A szegedi egyetem diákjóléti irodája teljes mértékben eleget tett annak, amiért létrehozták, így teljesítette feladatát.

Ez annak ellenére igaz, hogy nem tudott minden hozzá forduló támogatást kérőt segíteni. Ez különösen vonatkozik az 1930-as évekre. Azért nem tudta az iroda az ekkor felmerülő igényeket 100%-osan kielégíteni, mert – a világgazdasági válság negatív hatásai miatt – nem állhatott rendelkezésére kellő anyagi forrás.

Buday Árpád, a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnöke

Buday professzor öt teljes (1931/1932–1935/1936) és egy majdnem teljes tanévet, az 1936/1937.-et töltött a Diákjóléti és Diákvédő Iroda tanár-elnöki tisztében. Haláláig, 1937. április 7-ig – súlyos betegsége terhét hordozva is – irányította az irodát. Ez a megbízatása volt utolsó egyetemi vezetői posztja.

Mint korábban kitértem rá, az iroda működésének teljes időszakáról fennmaradtak az éves jelentések. Ezek a források hű képét adják Buday Árpád diákvédő célkitűzéseinek, a diákvédelemről vallott felfogásának és tanár-elnöki tevékenységének.

Buday 1931. szeptember 1-jén egy szervezeti rendjében szilárd és gazdag gyakorlati működési tapasztalatokkal rendelkező Diákjóléti és Diákvédő Iroda élére került. Maga így ír erről: „Mint az intézmény harmadik elnöke nemcsak kialakult szervezetet és ügykezelést kaptam készen, hanem megállapodott szellemet...”³³ Működése első tanévéről (1931/1932) írott jelentésében megnevezi megbízatása okát: „Dr. Fögel József ny. r. tanár úr a Horthy-kollégium igazgatójává választatván és ebben a minőségében a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr által megerősítettén, a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnök-professzori tisztségéről lemondott.” Az így megüresedett poszt betöltését az Egyetemi Tanács 1931. júniusi ülésén hozott határozata Buday Árpádra ruházta.³⁴

A már többször hivatkozott szervezeti szabályzat pontosan előírta, hogy ki és hogyan lehet a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnöke: „Az iroda elnökét az egyetem nyilvános rendes tanárai sorából az Egyetemi Tanács választja és bízta meg”, aki „...elnöki tisztét [...] mindaddig, míg mint tanár az egyetemen működik, illetőleg önkéntes lemondásáig, megtarthatja.”³⁵ Az elnök „...vezeti az irodát, kezeli ennek anyagi ügyeit s határoz a döntést igénylő ügyekben.”³⁶ Az elnök felettes szerve természetesen az Egyetemi Tanács volt.

Fentebb már említettem, hogy a Diákjóléti és Diákvédő Iroda „hivatalnoki kara (titkár, altiszt)” kinevezésére is az elnök tett javaslatot a rektornak. Az is magától értetődő, hogy az irodához szolgálattelre beosztott mindkét említett tisztviselőnek az elnök volt a felettese. Rögzíti továbbá a

³⁰ SZABÁLYZAT 1926, 163.

³¹ SZABÁLYZAT 1926, 164.

³² DEVICH 1986, 225.

³³ JELENTÉS 1932, 3.

³⁴ JELENTÉS 1932, 3.

³⁵ SZABÁLYZAT 1926, 163.

³⁶ SZABÁLYZAT 1926, 164.

szabályzat, hogy „Az elnök, mint diákvédelmi és diákjóléti ügyekben az egyetem Tanácsának megbízottja, ily ügyekben legalább is egyik megbízottként mindenkor képviseli az egyetemet, illetve annak Tanácsát.”³⁷

Mindezekon felül az elnök feladatai közé tartozott a már szintén említett önkénteseket, vagyis „Az iroda szerveiül működni hivatott urakat és hölgyeket, valamint az egyetemi ifjúsági egyesületek képviselőit, az egyetemi Tanácsnak teendő jelentés után...” felkérni és működésüket szervezni.³⁸

Végezetül az ő feladata volt a Diákjóléti és Diákvédő Iroda tanévi működési jelentésének összeállítása és az egyetem számára készített féléves beszámolók benyújtása is.³⁹

Megismertük, milyen feladatok vártak Buday professzorra mint a szegedi egyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának elnökére. A következőkben bemutatom, hogy milyen személyes indítékok vezették tanár-elnöki tisztében. Ehhez kiváló forrásanyagot kínál a Diákjóléti és Diákvédő Iroda már többször hivatkozott tanévi jelentéseinek sorozata. Ezek közül is Buday Árpád „diákvédő filozófiáját” legjobban az 1931/1932. tanévi jelentésben általa leírtakból tárhatjuk fel.

Mint már említettem, ebben a tanévben állt Buday először az iroda élén. Így a professzor ekkor kifejtett gondolataira, mai kifejezéssel élve, elnöki „programbeszédként” tekinthetünk. Idéztem már, hogy a professzor elnöki tisztének átvételekor utalt rá, hogy „...önbizalomra igen nagy szükség volt...”⁴⁰; amikor elfogadta a felkérést. Miért volt szüksége rá? Azért, mert „...a tanév megindultakor már nyilvánvaló volt, hogy az Iroda nehéz esztendő elé néz.”⁴¹ Mi jelentette meglátása szerint a nehézséget? Az, hogy „Világbankok bukása remegtette meg Európa gazdasági életét és jelezte, hogy az u. n. békeszerződések által teremtetett hazug helyzetek alatt megrendült a föld. Pedig akkor még nem is gondoltunk arra, hogy a gazdasági összeomlás olyan általános lesz és a válság rombolása olyan gőzerővel fog működni, mint ahogy tényleg történt.”⁴²

Az 1929 augusztusában az Amerikai Egyesült Államokból kiinduló és gazdasági világválsággá növekvő recesszió, amint az köztudott, valóban megrengette nemcsak Európa, de más földrészek gazdaságát is, aminek a következménye lett a társadalmak válsága, a szociális problémák ugrásszerű megnövekedése. Buday Árpád helyesen hívta fel a figyelmet arra, hogy a gazdasági összeomlásban meghatározó szerepet játszottak az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések hibás, diktátum jellegű gazdasági rendelkezései is.

Magyarországon a gazdaság stabilizálását célzó kormányzati intézkedések (deflációs politika) hatásai elhúzódó válsághelyzetet eredményeztek. A fellendülés csak 1938-ban, az ún. győri program következtében indult meg. Ezért Buday Árpád teljes diákjóléti és diákvédő irodai elnöki időszakának központi feladatát a „válságmenedzselés” jelentette. Tisztában volt vele, hogy az iroda elnökeként kötelessége a rohamos gazdasági romlás okozta diákjóléti krízis diákvédelmi szempontból legtöbb eredményt hozó kezelése. A kríziskezelés útján az első lépést Buday professzor számára annak a felmérése jelentette, hogy miből merítheti az általa oly igen szükségesnek tartott önbizalmat? Ez kiderül a Diákjóléti és Diákvédő Irodája 1931/1932. tanévi jelentésből: nem más, mint a kolozsvári Egyetemi Diákasztal és Diákotthon vezetésében szerzett másfél évtizedes (1904–1919) tapasztalat,⁴³ amelyet, mint láttuk már idézett nekrológiájában, Berecz János elnök utóda és professzortársa érdemei közt emelte ki.

Buday professzor a diákjóléti intézmények vezetésében megszerzett jártasságát a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnökévé választásakor az Egyetemi Tanács is nyomós érvként vehette figyelembe. Feltételezhető, hogy a tanár-elnökök személyének kiválasztásában ez lehetett – az alkalmasság tekintetében – az egyik döntő szempont, hiszen Buday Árpád elődei közül Szandtner Pál is nagy rutinú diákjóléti és diákvédelmi vezetőnek számított. Az újonnan hivatalba lépő elnök önbizalmat meríthetett abból is, amint erről fentebb már tettem említést, hogy az iroda szervezete, ügykezelésének elvi és hivatali rendje is az 1931/1932. tanévre már kész és adott volt. Azt, hogy Buday Árpád ezt a tényt milyen nagyra értékelte, kétségtelenül igazolható azzal, hogy az új megbízatás kezdetén kötelességének tartotta köszönetét kifejezni elődjeinek, „dr. Szandtner Pálnak és dr. Főgel Józsefnek azért, hogy olyan mintaszerű szervezetet teremtettek.”⁴⁴

³⁷ SZABÁLYZAT 1926, 164.

³⁸ SZABÁLYZAT 1926, 163.

³⁹ SZABÁLYZAT 1926, 164.

⁴⁰ JELENTÉS 1932, 3.

⁴¹ JELENTÉS 1932, 3.

⁴² JELENTÉS 1932, 3.

⁴³ JELENTÉS 1932, 3; RUDAI 1941, 271–272.

⁴⁴ JELENTÉS 1932, 2.

Buday idézett szavai jellemének egy nagyon jellegzetes vonására is rámutatnak. Nagyvonalú ember volt, aki tudta, hogy „csak egy szem a lánban,” „...az intézmény harmadik elnöke...”, aki elnök-professzor elődjektől örökölte ezt „...a mintaszerű szervezetet...”, amit Szandtner és Főgel professzorok munkája teremtett meg. Nyomukba lépni úgy érezte: „...nemcsak nagy tisztesség, hanem súlyos felelősségvállalás is; boldog lennék, ha a rámbízottakban hozzájuk méltónak bizonyulhatnék.”⁴⁵ Mindig erkölcsi kötelességének érezte az előtte járók munkájának elismerését. Bizonyítja ezt a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött, már hivatkozott hagyatékában fennmaradt visszaemlékezése két kolozsvári régészprofesszor elődjére, Kendi Finály Henrik és Pósta Béla egyetemi ny. r. tanárookra.⁴⁶

A válságkezelés következő lépése egy kérdés megválaszolása: miben is jelentkezett a gazdasági válság a diákjólét területén? Alapvetően abban, hogy megnövekedtek a Diákjóléti és Diákvédő Iroda feladatai, ami abból fakadt, hogy nőtt az irodához fordulóknak száma. Ennek kiváltó okait a következőkben látja Buday: „Bankzárlat, tisztviselői illetmény leszállítás, az ösztöndíjaknak számban és összegben nagymértékű és váratlan csökkentése, később egyes autonomus intézményeknél (közigazgatás, felekezeti iskolák stb.) az alkalmazottak pontatlan fizetése, a váratlanul állás nélkül maradt szülők kétségbeesztő helyzete, megszállott területekről való hallgatóinknál a pénzáttalások lehetetlensége.”⁴⁷ Ezt kísérte a tandíjmentesség és a vizsgadíjmentesség kereteinek rendkívüli megszorítása, az intézeti javadalmak csökkentésével kapcsolatosan pedig a laboratóriumi díjak szigorúbb kezelése járult hozzá az irodához forduló ügyfelek számának és így a feladatoknak az ugrásszerű emelkedéséhez.⁴⁸ Azonban míg a segélykérők száma nőtt, addig szintén a gazdasági recesszió káros következményeként csökkent – méghozzá igen jelentősen – a támogatásra fordítható pénzügyi és természetbeni segélykeret.

A források szűkülését két tényező együttes hatásával magyarázza a professzor. Az első, hogy drasztikus mértékben csökkent az iroda részére a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól érkező állami támogatás. Ennek igazolására álljon itt csupán egy példa: az 1931/1932. tanévben a VKM 29.000 pengőt juttatott a Diákjóléti és Diákvédő Iroda céljaira. A következő, 1932/1933. tanévben ugyanez a juttatás már csak 6.500 pengőt tett ki. Ez mintegy 78%-os csökkenés egyetlen tanév alatt! Ez azért jelentett igen-igen nagy nehézséget az iroda részére, mert, mint Buday Árpád írja, a minisztériumtól kapta egész évi bevételének majdnem 40%-át.⁴⁹

Hasonló gondot jelentett – erről elnöki működése első tanévében ír Buday –, hogy az előbbieken említett megnövekedett számú igénylő közt többen voltak olyanok, akik eddig: „...inkább adakoztak, mint kértek.” Róluk írva együttérzően jegyzi meg, hogy rászorultságuk érzéséhez „Vegyük hozzá azt a lelkiállapotot, melybe ép[p]en az utóbbiak közül sokan kerültek sorsuk váratlan és önhibájukon kívüli változása miatt, s amely állapotban legalább a vigasztaló és erősítő szóra ugyancsak rászorultak.”⁵⁰

A professzor egy számára és az általa elnökölt iroda számára egyaránt nagyon negatív válsághatásról is ír: „Az általános gazdasági leromlás következménye tehát az, hogy az Irodának nemcsak fokozottan kellett szolgálnia, hanem – másfelől – a társadalom részéről sem számíthatott a múltban megszokott támogatásra. Az eleinte inkább csak megijedt, de később valóban alaposan megtépázott 'gazdagok' és 'jómódúak' annyira igénybevételek, hogyha mégis adtak, azért sokszoros hála illeti őket; ellenben igen nehéz volna a viszonyok ismerete mellett szemrehányással illetni őket, ha adakozó készségük megcsökkent.”⁵¹

A gazdagok és jómódúak adakozókészségének ez az érthető csökkenése jelentette a források beszűkülését eredményező – a VKM-ből érkező, csökkenő mértékű állami támogatás melletti – második tényezőt.

A helyzetértékelést – a gazdasági recesszió következményeként fellépő problémák számbavételét – a feladatok meghatározása követte.

Az iroda Buday Árpád elnöki működése idején kiadott jelentéseit tanulmányozva, le merem szögezni, hogy elnöke válságkezelő, krízismenedzselő programja két sarokpontjának az iroda nevében is kifejezett diákvédelem és diákjólét biztosítását tartotta.

Az elsőt, a diákvédelmet erkölcsi alapú feladatnak gondolta. Így ír erről: „Az erkölcsi támogatás azt jelenti, hogy az ifjak életükben előforduló minden elképzelhető esetben tanácsot, támogatást

⁴⁵ JELENTÉS 1932, 3.

⁴⁶ MNM RAHA 2003. 146/XX.

⁴⁷ JELENTÉS 1932, 4.

⁴⁸ JELENTÉS 1932, 4.

⁴⁹ JELENTÉS 1933, 15.

⁵⁰ JELENTÉS 1932, 4.

⁵¹ JELENTÉS 1932, 4.

nyerhetnek: a tanulmányi ügyekben való tanácsadástól a gyermekük sorsáért aggódó szülőkkel való levél- vagy szóbeli tárgyalásokig, a gondatlan szülőknek érdemes gyermekük iránti kötelességének teljesítésére való közbenjárásig.”⁵²

Korábban már írtam arról, hogy a Diákjóléti és Diákvédő Iroda feladatköre milyen sokrétű volt. Ez az idézet szerintem igen jól megvilágítja ezt. Életvezetési és tanulmányi tanácsadástól a szülőkkel való kapcsolattartásig ívelt. Egyaránt igényelt a diákvédőtől pedagógiai és jogi ismereteket, pszichológiai érzéket és mindezek mellett a sikerre törekvő diákvédőnek nagyfokú empatikus képességgel is bírnia kellett.

Írásom elején utaltam már rá, hogy Buday Árpád több mint negyedszázada házasember és családapa, amikor átveszi az iroda elnöki tisztét. Számára nyilvánvaló érték a család. Így nem meglepő, hogy a diákvédelemben kiemelkedően fontosnak tartja „...a gyermekük sorsáért aggódó szülőkkel való...” kapcsolattartást. Nem mondja ki, de szavaiból kiviláglik, hogy eredményes diákvédelmet csak az arra hivatott szervezetek és segítségre szoruló családok (szülők) közötti együttműködés teremthet.

Nem „...eszményünk az a szülő, aki tűri, hogy a köz teljesen megfossa a gyermekéről való gondoskodás jogától. [...] Véleményünk szerint a szülőnek nemcsak kötelessége, de joga is, hogy maga gondoskodjék kiskorú gyermekéről”⁵³ – szögezi le a Diákjóléti és Diákvédő Iroda többször hivatkozott 1931/1932. tanévi jelentésében.

Ezzel egyidejűleg vallja, hogy ha „...a szülő nem tud olyan módon gondoskodni gyermekéről, mint az gyermeke és a közérdek szempontjából kívánatos. Ha a gyermek tehetséges, megfelelő kiképztetése tehát a köz szempontjából hasznosnak ígérkezik, de a szülő azt megadni nem képes, – a köznek természetesen segítségére kell lennie a szülőnek ilyen gyermeke megfelelő kiképztetésében.”⁵⁴ Megerősítve korábbi szavait, hangsúlyozza azonban, hogy a Diákjóléti és Diákvédő Irodának: „...csak segítenie kell; nem veheti át teljesen a gyermeket azzal, hogy minden terhet és gondot magára vállal.”⁵⁵ Buday szerint ugyanis a szülőknek erkölcsi értéként kell tekinteniük a gyermekeikről való gondoskodásra, mert a szülő: „Enélkül maga mondott le a gyermekével szemben meglevő természetes jogáról, ami erkölcsi szempontból igen szomorú dolog lehet. – Mindez nem vitatható.”⁵⁶ Szerintem ma sincs, aki vitatná, hogy Buday Árpádnak ez a felfogása napjainkban is helytálló.

Hasonló határozottsággal állt ki Buday amellett, „...hogy az árvákkal, elsősorban a hadiárvákkal szemben, kiknek apja a közért halt meg, ennek a közösségnek fokozott gondoskodással kell lennie. Tehát minden lehető támogatást nyújtania kell azok számára. A lehetőség és a józan megfontolás mértékéig, vagyis addig, amíg az a gyermeknek javára szolgál.”⁵⁷

Buday Árpád erkölcsi kötelességének tartotta nemcsak a diákok, hanem a diákvédő iroda védelmét is. Kiktől kellett szerinte védeni az irodát? A segélyhalmozóktól és azoktól, „...akik másként is elő tudnák teremteni az okvetlenül szükségeset, csupa kényelemszeretből fordulnak az Irodához.”⁵⁸ A róluk alkotott véleményéből megismerhetjük a szatirikus Budayt. Tetteikről így ír: a „...hasonló ítéletmeghibbanások és kisebb-nagyobb fokú önzések sora és változata kimeríthetetlen.” Megjegyzi, hogy ezek nem súlyos ügyek, mivel: „...az esetek túlnyomó többségében higgadt felvilágosítással az illető a helyes kerékvágásba is billen.”⁵⁹

Nagyon fontos adaléknak tartom Buday Árpád jellemrajzához, hogy a diákvédelem–diákjólét kérdéseiről, feladatairól szólva mindig elsőként említi az erkölcsi és másodikként az anyagi támogatást, nem pedig fordítva. Ezt utóbbit, vagyis a diákjólét biztosítását – magától értetődően – anyagi alapú feladatnak tekintette. „Az anyagi támogatás módja, mivel annak határai korlátozottak, már könnyebben részletezhető...” – írja a professzor.⁶⁰ Az iroda elnökeként alapelvének vallotta, hogy az anyagi támogatást kérőknek „A Diákjóléti és Diákvédő Irodát anyagi szempontból úgy kellene tekinteniök, mint ultima ratiót, melyhez akkor fordulnak, mikor minden más tisztességes lehetőséget eredménytelenül kíséreltek meg...”⁶¹

⁵² JELENTÉS 1933, 3.

⁵³ JELENTÉS 1932, 5.

⁵⁴ JELENTÉS 1932, 5.

⁵⁵ JELENTÉS 1932, 5.

⁵⁶ JELENTÉS 1932, 5.

⁵⁷ JELENTÉS 1932, 5.

⁵⁸ JELENTÉS 1932, 5.

⁵⁹ JELENTÉS 1932, 5.

⁶⁰ JELENTÉS 1932, 6.

⁶¹ JELENTÉS 1932, 8.

Tekintsük át, milyen formái működtek a diákjóléti válságkezelésnek a szegedi egyetemen. Az iroda két módját alakította ki a diákjólét anyagi biztosításának: az egyik a segélyek, a másik a kamatmentes kölcsönök nyújtása.⁶²

Ezekkel kapcsolatban Buday professzor fanyar és beletörődő valóságérzéssel írja: „...az Irodának, mely már nem is igen álmodhat arról, hogy 'a megélhetés gondjaitól függetlenítse' a tehetségebbeket sem, [...] meg kell elégednie azzal, ha anyagilag az 'utolsó szalmaszál' szerepét betöltheti és ezt megtoldhatja sok-sok szerető biztatással, jó szándékú erkölcsi támogatással.”⁶³ A segélyjogosultság „...főfeltétele, hogy az arra rászorult tanulmányi eredményével méltó is legyen rá.”⁶⁴ „Segélyt adtunk: beiratkozási díjra és tandíjra, vizsgára, szigorlatra, laboratóriumi díjakra [...], ellátásra (lakás-élelem...), ruházatjavításra, orvosi kezelésre és gyógyszerre [...] továbbá a közel vidéken lakó és onnan bejáró hallgatóknak havi bérletjegy váltására. [...] Amennyiben kaptunk, természetbeni ruházatot is adtunk”⁶⁵ – számol be az iroda által folyósítandó segélyek sokféleségéről egyik jelentésében az elnök. Ebben a tanévi jelentésben említi azt is Buday Árpád, hogy az iroda nem ad segélyt tankönyvvásárláshoz. „Nem pedig azért, mert van Tankönyvtárunk. Ebből minden rászoruló hallgató kaphat – a lehetőség szerint – tankönyvet, művenként 50 fillér használati díj fejében. Nagyon szegény és jó tanuló hallgatóknak e díjat is elengedjük”⁶⁶ – indokolja a nevezett segélytípus hiányát az elnök-professzor.

Az iroda által adott másik diákjóléti támogatást a kamatmentes kölcsönök jelentették. Erről a következőképp ad számot Buday professzor: „Kölcsönt kaptak: azok a jobb módúak, akik igazoltan hibájukon kívül jutottak szorult helyzetbe, azért, hogy határidőre szóló, elsősorban egyetemi kötelezettségeiknek eleget tehessenek; továbbá azok a nem egészen szegények, akik pl. e miatt nem kaptak tandíjmentességet, vagy nem teljeset (az utóbbi időben igen korlátozott százalékarány miatt) és egy szerre kifizetni az egészet nem, ellenben az Iroda által nyújtott kölcsönt részletekben törleszteni tudták.”⁶⁷ A kölcsönfolyósítások további rendjére is kitér fenti beszámolójában Buday: „Vizsgadíjat 'egyelőre' mindenkinek (aki igazoltan rászorult) kölcsön adunk. Ebből a vizsga eredményéhez és az illető anyagi helyzetéhez képest utólag írunk le segélyként egy részt.” Ismét a köz érdekének az önérdek elé helyezésével indokolja ennek jogosságát: „Így kell eljárunk azért, mert nem közérdek az olyan 'eredmény', hol az illető megbukik vagy csak épen átmegy. (Ami könnyen megtörténhetik.) Ilyennel az illető meg lehet elégedve (az az ő magánügye), de a köz érdeke nem kívánja az ilyennek támogatását. 'Elégéséges' eredménnyel senki sem kaphat segélyt, legyen bármilyen szegény.”⁶⁸

Az iroda segélyezési szellemiségének nagyvonalúsága tűnik ki az alábbi idézetből: „Az ilyen legfeljebb kölcsönt kaphat, de azt is csak igazolt végső szükség esetén; vagy néhány napra szóló utalványt a Mensa Academica Publicara, illetve cipőtalpalásra, orvosságra. [...] Végül kölcsönt adtunk olyanoknak, akik ösztöndíjasok voltak, de mivel ösztöndíjaik a félév végén utalványoztattak, s addig is élniük kellett, méltányos volt, hogy legalább előleget kapjanak rá.”⁶⁹

Az ifjúság méltó megélhetésének előmozdításaként a Diákjóléti és Diákvédő Iroda vállalta a Városi Gőzfürdő által a rászoruló hallgatóknak felajánlott kedvezményes jegyek kezelését. Kiadta a mozgóképszínházak által az egyetemistáknak biztosított ingyenjegyeket. Sőt, lakásnyilvántartást vezetett és bocsátott lakást a diákok rendelkezésére.⁷⁰ Ugyanakkor, mint Buday Árpád írja, „készpénzt csak akkor adunk a hallgató kezébe, ha az elkerülhetetlen; ami elég ritka eset.” Helyette a folyamodó: „...utalványt kap a quaestori hivatalhoz, a tudománykarokhoz, menzára, lakásadóhoz, orvoshoz, gyógyszerertárhoz, cipészhez, kereskedőhöz stb.” Ebben az eljárási gyakorlatban újfent a diákvédelmi és közérdekű megfontolásai jutottak szerephez, ugyanis, érvel Buday: „Így elkerüljük azt, hogy a pénz „cigányútra” kerüljön és már csírájában elfojtjuk azt a törekvést, hogy a kölcsönként pénz esetleg kifogásolható célra használódjék fel.” A diákvédőkhöz forduló iránti szeretete még a fent idézett mondatból kitűnő szigorúság ellenére is kiérződik, amire az idézet folytatása világít rá: „Nagyon komoly meggyőződésünk, hogy ifjúságunk túlnyomóan nagy többsége sokkal komolyabb annál, semhogy ilyen visszaéléstől fél-

⁶² JELENTÉS 1933, 6.

⁶³ JELENTÉS 1933, 4.

⁶⁴ JELENTÉS 1933, 6.

⁶⁵ JELENTÉS 1933, 6–7.

⁶⁶ JELENTÉS 1933, 7–8.

⁶⁷ JELENTÉS 1933, 8.

⁶⁸ JELENTÉS 1933, 8.

⁶⁹ JELENTÉS 1933, 8.

⁷⁰ JELENTÉS 1933, 9.

nünk kellene.” Ugyanakkor mindezek mellett is szilárd a meggyőződése: „Mégis jó ez a módszer, mert 'az ördög soha sem alszik', mint a szóbeszéd mondja; ez a mód pedig megőrzi a kísértésektől.”⁷¹

A folyósított kölcsönök visszafizetését, a részletek határidőre történő rendszeres törlesztését – a gazdasági válság közepette – az adósok sok esetben nem voltak képesek teljesíteni. Valószínűleg ez a helyzet jelentette a legsúlyosabb kihívást az iroda működésében a Buday Árpád elnökké választását megelőző periódusban. Erre enged következtetni Buday egyik tanévi jelentésében olvasható alábbi kijelentése: „Mindenekelőtt arról az örvendetes jelenségről kell beszámolnom, ami Irodánk eddigi működése alatt még elő nem fordult. T. i., hogy a visszatérített kölcsönök összege, ha nem is sokkal, de felülmúlja a tanév folyamán adott kölcsönök összegét.”⁷² A folytatásban arról is szót ejt Buday, hogy minek köszönhető ez az örvendetes jelenség: „Ez a múltévi jelentésemben⁷³ részletesen ismertetett két minisztériumi szaktanácskozmány⁷⁴ tanulságainak a levonásából származó eredmény. Említettem, hogy azokon a tanácskozásokon tett jelentés szerint nemzetközi jelenség a főiskolai vagy magát annak kiadó ifjúság adósság csinálása és adósság nem fizetése. Ennek következményeként ebben az évben csak a legkivételesebb és a valóban nagyon súlyosan indokolt esetekben adtunk kölcsönt.”⁷⁵

Itt tartom helyénvalónak, hogy kitérjek Buday Árpád néhány gondolatára az idézetben szereplő értekezlettel kapcsolatban. Az egyik, hogy, amint megjegyzi, örömmel látta, hogy a Szegeden alkalmazott diáksegélyezési eljárásrend mindenben harmonizál a VKM által bevezetni kívántakkal. Másrészt teljesen helyeselte az értekezletnek azt az elhatározását, hogy: „...a segélyezéseknél a köz érdekében szigorú mértéket kell alkalmaznunk, s a kölcsönöket lehetőleg apasztanunk.” Erre reagálva írja Buday: „...az a nemzetközi tapasztalat indította az értekezletet, hogy az u. n. becsületbeli adósságok visszatérítésénél szomorító állapotok uralkodnak. A segélyezések szigorú megszorítását pedig az indokolja, hogy a diák segélyezés rendelkezésére álló összegek folyton kisebbek.”⁷⁶

A diáksegélyezésre rendelkezésre álló összegekkel való jó sáfárkodás mellett Buday Árpád a diákjóléti válságkezelés legfontosabb elemeként tekintett a diákvédő és diákjóléti szervezetek közti együttműködés erősítésére. Egyértelműen kitűnik ez abból, hogy a már fentebb említett első elnöki beszámolójában, amelyet programbeszédként minősítettem, szól róla. „Az együttműködés megvolt már a múltban, s tökéletesítésére állandóan törekszünk”⁷⁷ – írja ekkor. Beszámolóját így folytatja: „...ezt az együttműködést mondhatni hiánytalanul teljessé sikerült fejlesztenünk az alább említendő Mensa Academica- (Publica)-val, a Horthy Kollégiummal, a Szent Imre-kollégiummal, a DMKE-vel és a Délvidéki Otthonnal, a Belvárosi Római Katolikus Egyházközséggel, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola igazgatóságával, s egy ideig az Izraelita Egyházközség jótékonyági szervével.” Buday, mint a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnök-professzora „A Horthy-kollégium és a Mensa Academica Felügyelőbizottságának, a DMKE igazgatóságának tagja, az Erdélyi Férfiak Egyesülete itteni csoportjának elnöke [...] tehát az ezek által nyújtott mindenféle állandó segély odaítélésénél jelen van; időközi segélyek adományozásánál pedig kikéri ajánlását és értesíti a segély odaítéléséről”,⁷⁸ azaz a szegedi egyetemi diákvédelem és diákjólét biztosításának kulcsfigurájaként szerepelt.

Ebben nem személyes ambíció, hanem az az elgondolás vezette, hogy az iroda szorosan együttműködve Szeged hasonló szerepkört vállaló szervezeteivel, intézményeivel – az alapítók szándéka szerint is – a szegedi egyetemi hallgatókat érintő diákvédelemi és diákjóléti munka központi intézménye legyen, a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetemen belül pedig diákvédelemi és diákjóléti „csúcsszerv” maradjon. Véleményem igazolásaként álljon itt egy idézet: „Minden esetre üdvös volna és erre törekedni is fogunk, hogy az összes ifjúsági alakulatok éppen úgy, mint az egyházak és általában az egyetemi hallgatókat támogató intézmények és magánosok, a fennebb említett módon támogassák az Irodát munkájában, vagyis a tagjaik megsegítésére szánt összegek kiosztását az irodára bízzák.”⁷⁹

⁷¹ JELENTÉS 1933, 9.

⁷² JELENTÉS 1934, 3–4.

⁷³ JELENTÉS 1933, 9.

⁷⁴ Itt az 1934. június 7-én és 18-án a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban Szily Kálmán államtitkár, illetve Fülei-Szánthó Endre osztálytanácsos vezette értekezletekre utal Buday professzor. Ezekben az üléseken Budayt idézve: „Az egyetemek Diákvédő Irodáinak vezetői beszéltek meg azokat a szempontokat, melyeket a diákság anyagi támogatásánál egységesen követendőnek tartanak.” Erről lásd JELENTÉS 1934, 3.

⁷⁵ JELENTÉS 1934, 4.

⁷⁶ JELENTÉS 1934, 3.

⁷⁷ JELENTÉS 1932, 6.

⁷⁸ JELENTÉS 1932, 6.

⁷⁹ JELENTÉS 1932, 7–8.

Buday Árpád szándéka szerint a Diákjóléti és Diákvédő Iroda – az előbb idézetekben hangsúlyt kapó – központi szerepe ellenére is a partneri együttműködésben volt érdekelt. Így vall erről: „Világos, hogy ha Irodánk nemcsak látszólagos, hanem komoly és hasznos eredményeket akar elérni, mindezekkel karöltve kell dolgoznia, mert csak így érhető el az, hogy a segélyezés az emberi lehetőség határán belül igazságos legyen.”⁸⁰

Az együttműködésbe bekapcsolódott több diákegyesület. Erről is számot ad Buday Árpád: „Az ifjúsági egyesületek közül a MEFHOSZ,⁸¹ a CSABA⁸² és MIEFHÖE⁸³ kapcsolódtak bele teljesen az együttműködésbe.”⁸⁴

Az erősödő együttműködés nem volt vitáktól mentes. Ez olvasható ki a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött, már említett Buday-hagyatékban fennmaradt egyik levélből, amelyet Buday 1932. január 31-én címzett a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Egyetemi Tanácsának.⁸⁵ Ebben arról számol be, hogy közte – mint az egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Iroda elnöke – és a Horthy Kollégium igazgatója között vita van abban a tekintetben, hogy ki határozhassa meg a diákjóléti célokra rendelkezésre álló összeg elosztását és felhasználását: a Diákjóléti és Diákvédő Iroda ossza szét a többi – fentebb már említett – egyetemi diákjóléti szervezetnek, vagy minden egyes diákjóléti szervezet saját hatáskörben dönthessen erről? A Horthy Kollégium igazgatói tisztét ekkor az iroda korábbi elnöke, Főgel József töltötte be. Buday ebben a vitában is igyekezett nagyvonalúan, de a diáksegélyezés igazságos és általa helyesnek tartott voltát követve eljárni.

A vita megoldásáról – csupán a megoldás tényét, de az előzményeit nem említve – így számol be Buday professzor: „Horthy-kollégiumban lakók a kollégium igazgatójától kapták meg a támogatást, kinek erre a célra az Iroda bizonyos összeget átadott; ezen felül csak a kollégium igazgatójának tudtával, ill. ajánlására nyújtott az Iroda ott lakóknak támogatást.”⁸⁶ A nézeteltérés tehát a felek kiegyezésével zárult.

A fentiekben Buday Árpád a Diákjóléti és Diákvédő Iroda élén töltött éveinek csak néhány, általam jelentősnek tartott és főként Buday diákvédő szellemiségét tükröző esemény bemutatására törekedtem. Ezen tanévek diákvédő és diákjóléti tevékenységének teljes körű ismertetése csak egy, az iroda történetét feldolgozó monográfia önálló fejezeteként lehetséges.

A diákvédő Buday Árpád emlékezete

„Ember volt, lélek volt” – idézte a Buday Árpádot temető Bakó László református lelkész szavait temetési tudósításában a *Délmagyarország* című napilap. A cikkíró így folytatja: „...és ezt mindenki megérezte Buday Árpádnál, aki csak egyetlenegyszer belenézett az arcába, és kezét fogott vele...” Erdélyi László, a szegedi egyetem akkori rektora többek közt így búcsúzott kartársától: „...szeretted egyetemünket, professzorait és egész ifjúságát, főleg a szegényeket, akikről atyjuk helyett is igyekezni gondoskodni.”⁸⁷

Már idéztem az iroda élén Budayt követő Berecz János búcsúszavaiból, most Buday Árpád elnöki munkásságának értékelésére hivatkozom. Berecz professzor szerint a Diákjóléti és Diákvédő Iroda elődje elnöksége alatt lett: „...egyetemünk nagy céljait szolgáló intézmény, amely a magyar jövő szempontjából ígéretes ifjakat segíti.” Az önfeláldozó diákvédő portréját is megrajzolja Berecz János: „Buday Árpád fáradhatatlan volt az egyetemi hallgatók segítésében. Életének utolsó óráiban, mikor a közelgő nagy küzdelem verítéke már kiült a sok szenvedéstől barázdás arcára, akkor sem magával törődött, hanem gyermekeivel, a segítésre váró ifjúsággal, hogy szerető kezeivel letörölje azok könnyeit.”⁸⁸

Tanulmányom elején már hivatkoztam egy másik, ugyancsak a *Délmagyarországban* megjelent, Buday Árpád elhunytáról hírt adó tudósításra. Ez is méltatja Budayt mint „diákvédő professzort,” akit a névtelen tudósító szerint: „...az ifjúság felé pedig atyai szív, jóság, emberismeret jellemzett.” Kiemeli Budayról írva, hogy már kolozsvári oktató korában is tudományos munkássága „...köze-

⁸⁰ JELENTÉS 1932, 6.

⁸¹ Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége. Az egyetemi és főiskolai diákszervezetek 1920. február 9. és 1945. február 26. között fennállt szövetsége.

⁸² A szegedi egyetem orvosi karának bajtársi egyesülete.

⁸³ Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete.

⁸⁴ JELENTÉS 1932, 7.

⁸⁵ MNM RAHA 2003. 150./XXI.

⁸⁶ JELENTÉS 1932, 7.

⁸⁷ DÉLMAGYARORSZÁG 1937b, 5.

⁸⁸ DÉLMAGYARORSZÁG 1937b, 5.

pette sem feledkezett meg a Diákotthon ügyeiről, étkeztetéssel, tanulmányi segélyekkel gondozta a kolozsvári diákságot.”⁸⁹

A diákvédő Buday Árpádról írott kortársi vélekedéseknek mintegy összegzését adja Berecz János professzor következő mondata: „Buday Árpád diákjóléti munkája mindig nagyvonalú maradt.”⁹⁰

A diákvédő Buday professzor személyiségét vizsgálva feltétlenül fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a kortársi elismerő szavakban megbúvó „biblikus áthallások” (bölcs, önfeláldozó, jó atya) Buday Árpád esetében egyáltalán nem erőltetettek. Erős református keresztény hite alapvetően határozta meg diákvédő attitűdjét.

Egy korábbi idézetből láttuk, hogy még a Horthy-korszak szegedi egyetemi szereplőivel szemben igen kritikus Devich Andor is kénytelen volt elismerni, hogy a Diákjóléti és Diákvédő Iroda a húszas és harmincas években, tehát Buday Árpád elnöksége idején is, ahogy már idéztem, „többsékvésbé teljesítette feladatát.”⁹¹

Buday Árpád diákvédő tevékenységét értékelve – a rendelkezésre álló forrásanyag kritikai vizsgálatára is alapozva – helyénvalóbb véleményeknek tartom az Erdélyi László és Berecz János fentebb idézett gyászbeszédeiben leírtakat. Ezt a véleményemet erősíti meg a mai, részben már ugyancsak idézett egyetemtörténeti álláspont: „Buday Árpád sikeres és befolyásos tanárnak számított az egyetemen, s a Diákjóléti és Diákvédő Iroda vezetőjeként híres volt szociális érzékenységről.”⁹²

FORRÁSOK

ELTEL 427

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Szandtner Pál hagyatéka, Budapest

MNM RAHA

Magyar Nemzeti Múzeum, Régészeti Adattár, Hagyatéki Anyagok, Buday Árpád hagyatéka. Budapest.

IRODALOM

DEVICH A.

1986 *A szegedi Tudományegyetem története 1921–1944.* I. Szeged.

DÉLMAGYARORSZÁG

1937a Dr. Buday Árpád egyetemi tanár, régészeti kutató meghalt. *Délmagyarország* 13/78. április 8. 2.

1937b Nagy részvét mellett temették el dr. Buday Árpád professzort. „Egy képzelt székely községben élted álomvilágodat.” *Délmagyarország* 13/80. április 10. 5.

FÁRI I.

2015 Polgári lakáskultúra a két világháború között. Buday Árpád egyetemi tanár hagyatéki leltára. *MFME Új folyam* 2. 195–211.

JELENTÉS

1924 *Jelentés a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodája első évi működéséről.* 1923. július 1. – 1924. június 30. Szeged.

1932 *Jelentések az 1931–32. tanévről. A m. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem diákjóléti és diákvédő irodája: I. A diákjóléti és diákvédő iroda kilencedik évi jelentése; II. a Mensa Academica (Publica) első évi tevékenysége.* Szeged.

⁸⁹ DÉLMAGYARORSZÁG 1937a, 2.

⁹⁰ DÉLMAGYARORSZÁG 1937b, 5.

⁹¹ Lásd a 38. jegyzetet!

⁹² KISS-VAJDA 2012, 83.

1933 *Jelentések az 1932–33. tanévről. A m. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem diákjóléti és diákvédő irodája: I. A diákjóléti és diákvédő iroda tizedik évi jelentése; II. a Mensa Academica (Publica) második évi jelentése.* Szeged.

1934 *Jelentések az 1933–34. tanévről. A m. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem diákjóléti és diákvédő irodája: I. A diákjóléti és diákvédő iroda tizenegyedik évi jelentése; II. a Mensa Academica (Publica) harmadik évi jelentése.* Szeged.

KISS R. K. – VAJDA T.

2012 *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között.* Szeged.

RUDAI D.

1941 Diákjóléti munka a Ferencz József Tudományegyetemen 1872–1941. In: Bisztray Gy. – Szabó T. A. – Tamás L. (szerk.): *Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem története.* Kolozsvár. 269–284.

SZABÁLYZAT

1926 A m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának szervezeti szabályzata. In: Laky D. (szerk.): *A M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem igazgatását érintő fontosabb törvények és rendeletek gyűjteménye.* Szeged. 161–167.

SZÉCHENYI I.

1942 Szeged és a Délvidék. *Délvidéki Szemle* 1. 5–9.

WEBIRODALOM

MNL CSML FOND- ÉS ÁLLAGJEGYZÉK

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár Fond- és állagjegyzék.
www.mnl.gov.hu/csml. (a letöltés dátuma: 2017. október 27.)

MKL

Magyar Katolikus Lexikon. www.lexikon.katolikus.hu. (a letöltés dátuma: 2017. október 30.)

ÁRPÁD BUDAY LEADING THE STUDENTS' WELFARE AND PROTECTION OFFICE OF THE FRANZ JOSEPH UNIVERSITY IN SZEGED (Summary)

Árpád Buday (Marosgeze/Gheja, 17 January 1879 – Szeged, 7 April 1937). Private professor of the university of Cluj (1911–1917), honorary public non-ordinary professor (1917–1918), secretary of the Supervisory Board of the Mensa Academia and Students' Home (1904–1919). During World War I, this office offered invaluable experiences obtainable elsewhere for a students' welfare leader. As a secretary, Buday was the one who had to consign the furnishings of the Mensa Academia to the Romanian Government Board after Transylvania became part of Romania.

The Franz Joseph University resettled from Cluj to Budapest, and from Budapest to Szeged. From 1924, Buday moved to Hungary and worked as professor of archaeology in the university of Szeged (1924–1937). Meanwhile, he was the dean of the Faculty of Humanities (academic year 1931/1932) and vice-dean (academic year 1932/1933).

In the academic year 1932/1933 – after the Great Depression –, he became the president of the Students' Welfare and Protection Office at the university. As a president, he chose as his most important task the mitigation of the 1929 Depression's – as he said "the general economic downturn" – harmful consequences.

The Students' Welfare and Protection Office was the first such university organization unit in our country. The office's primary goal was to provide students protection and support within an institutional framework. One of its tasks was to build the system of constant student aid and another one to control the incoming aids. The institution's emphasized task was to keep a record of all university students from moral and educational aspects.

The head of the Office was the president who was chosen by the University Council. He was always a highly respected professor. This paper attempts to draw up the portrait of the "student protector professor" and to show the assignments he was to manage.